

При все това растящата бруталност на режима го ужасява. А когато в края на пролетта на 1942 г. се обръща окончателно срещу Хитлер, това става под влиянието на неопровержимите свидетелства на очевидци за кланетата на украински евреи, извършвани от СС. След като чува разказите им, Щауфенберг стига до заключението, че Хитлер трябва да бъде премахнат. Докато служи в Десета танкова дивизия в Северна Африка, през април 1943 г. той е тежко ранен и загубва дясното си око, дясната ръка и два пръста от лявата. Скоро след като е изписан от болницата през август, в разговор с Фридрих Олбрихт за възможността да заеме нов пост като началник-щаб в Общото военно управление в Берлин, той получава предпазлива покана да се присъедини към съпротивата. Отговорът му идва почти без колебание. Той вече е стигнал до заключението, че убийството е единственият начин да се справят с Хитлер.

До началото на септември Щауфенберг се е запознал с водещите фигури в опозицията. Подобно на Тресков, той е човек на действието, повече организатор, отколкото теоретик. Заедно с Тресков през есента на 1943 г. размишляват за най-добрия начин да убият Хитлер, както и по свързания с това, но отделен въпрос за организирането на преврата впоследствие. Като начин да превземат властта в държавата им хрумва идеята да преработят съществуващия вече оперативен план с кодово име „Валкирия“, измислен от Олбрихт и одобрен от Хитлер, за мобилизиране на запасната армия в Германия в случай на сериозни вътрешни размирици. Още преди средата на октомври Тресков съставя подробен план. Той предвижда 18-а артилерийска дивизия от група армии „Център“ да атакува не само Хитлер, но и Химлер, Гьоринг и Рибентроп, в техните щабове в Източна Прусия. Превратът трябва да започне с декларацията, че „предателски елементи от СС и партията се опитват да се възползват от ситуацията, за да ударят в гръб [армията], която се сражава усилено за Източния фронт, и да заграбят властта за свои собствени цели“, с което ще бъде обосновано искане за въвеждане на военно положение. Предназначението на „Валкирия“ е било да защити режима; сега тя е преобразувана в стратегия за премахването му.

Привеждането в действие на „Валкирия“ обаче поставя два проблема, когато след новото назначение на Тресков в средата на октомври става ясно, че превратът ще трябва да се дирижира от Берлин, а не от група армии „Център“. Първият е, че при създадите се обстоятелства заповедта трябва да бъде издадена от началника на запасната армия. Това е генерал-полковник Фридрих Фром, роден през 1888 г. в протестантско семейство със силни военни традиции – огромен мъж с малко затворен характер, който вярва твърдо в армията като гарант за статута на Германия като световна сила. Фром не е безрезервен привърженик на Хитлер, а опортюнист, който избягва да вземе страна в предпазливия си стремеж да не затваря нито една врата и да подкрепи тези, които надделят – режима или превратаджиите, – политика, която накрая ще се обърне против него. Другият проблем, известен от по-рано, е достъпът до Хитлер. Тресков е стигнал до извода, че единственият начин

да преодолеят препятствия като непредвидимото дневно разписание на Хитлер и строгите охранителни мерки около него е да извършат покушението в щаба на фюрера. Трудното е да намерят човек, който е готов да направи опит и същевременно има обективна възможност да се доближи до Хитлер.

Щауфенберг, който е внесъл нова динамика в отслабващата инициатива на опозицията, иска да нанесат удар срещу Хитлер до средата на ноември. Кой обаче да бъде изпълнителят? Той се обръща към двама офицери, които отказват. Налага се да отложат опита. Междувременно Щауфенберг се е запознал с капитан Аксел Фрайхер фон дем Буше, който заради храбростта си в сраженията е получил Железен кръст I степен, както и други отличия. Станал свидетел на разстрела на хиляди евреи в Украйна през октомври 1942 г., след това опустошително преживяване той е готов да приеме всяка възможност за ликвидиране на Хитлер и неговия режим. Буше е съгласен да пожертва собствения си живот, като се хвърли върху Хитлер с възпламенена граната, докато фюрерът разглежда изложба на нови униформи.

Лошият късмет продължава да преследва плановете. Една такава изложба, през декември 1943 г., се налага да бъде отменена, когато влакът с новите униформи е улучен при въздушна атака и облеклата са унищожени. Преди Буше да успее да се върне за друг опит, той е тежко ранен на Източния фронт през януари 1944 г., губи единия си крак и отпада от плановете на Щауфенберг.

Лейтенант Евалд фон Клайст, син на Евалд фон Клайст-Шменцин, пруски земевладелец и отдавнашен критик на Хитлер, изразява желание да поеме задачата. Всичко е подготвено за случая, когато Хитлер ще посети изложба на униформи в средата на февруари. И тази изложба обаче е отменена.

Възниква още един шанс, когато ротмистър Еберхард фон Брайтенбух, адютант на фелдмаршал Буш (наследник на Клуге като главнокомандващ на група армии „Център“) и също посветен в плановете за елиминиране на Хитлер, получава възможността да придружи Буш на военно съвещание в „Бергхоф“ на 11 март 1944 г. Брайтенбух е заявил, че е готов да застреля Хитлер в главата. Неговият браунинг е в джоба на панталона му, готов за стрелба в момента, в който ротмистърът се доближи до Хитлер. В този случай обаче на съвещанието не са допуснати адютанти. Късметът продължава да е на страната на Хитлер.

Дори Щауфенберг започва да губи надежда – особено след като Западните съюзници се установяват твърдо на френска земя. Гестапо вече е по следите на опозицията; арестите на няколко видни фигури са знак, че опасността се усилва. Няма ли да е по-добре да изчакат неизбежното поражение? Дали ударът срещу Хитлер, дори да успее, няма да се окаже почти безсмислен жест? Тресков дава отговор на тези въпроси: изключително важно е опитът за преврат да се състои и външният свят да разбере, че съществува германско съпротивително движение, чиито членове са готови с цената на живота си да свалят пъкления режим.

Представя се една последна възможност. На 1 юли 1944 г. Щауфенберг, повишен вече в полковник, е назначен за началник-щаб при Фром – на практика за

негов заместник. Това му осигурява липсващата дотогава възможност: достъп до Хитлер на военните съвещания, свързани със запасната армия. Вече няма нужда да търси друг изпълнител за атентата. Може да го извърши сам.

Проблемът с Щауфенберг в ролята на атентатор е, че той ще бъде необходим по същото време и в Берлин, за да организира преврата от щаба на запасната армия. Двойната роля, с която се е натоварил, увеличава и вероятността от неуспех. Решението далеч не е идеално. Налага се все пак да поемат риска.

На 6 юли Щауфенберг присъства, за пръв път в качеството си на началник-щаб при Фром, на двучасовите съвещания в „Бергхоф“. Той носи в себе си експлозивни. Както изглежда обаче, не му се предоставя удобна възможност. Каквато и да е причината, този път Щауфенберг не прави опит. Пришпорван от нетърпение, той решава да опита при следващото си посещение в „Бергхоф“ пет дена по-късно. Спира го обаче отсъствието на Химлер, когото конспираторите искат да елиминират заедно с Хитлер. Отново не се случва нищо. На 15 юли, отново в щаба на фюрера (който вече се е преместил пак във „Вълчата бърлога“ в Източна Прусия), Щауфенберг е решен да действа. И още веднъж не се случва нищо. По всяка вероятност той не е успял да подготви бомбата навреме за първото от трите съвещания този следобед. По време на второто телефонира в Берлин, за да уточни дали изобщо трябва да предприема нещо в отсъствието на Химлер. По време на третото съвещание той самият участва пряко в представянето, което го лишава от възможността да задейства бомбата и да извърши покушението. Този път Олбрихт дори издава заповедта за „Валкирия“. Налага се да обясни действията си като практическо учение за извънредна ситуация. Това е грешка, която не бива да се повтаря. Следващия път издаването на заповедта за „Валкирия“ няма да е възможно преди покушението. Ще трябва да изчакат потвърждението на Щауфенберг, че Хитлер е мъртъв. След като са пропуснали възможността на 15-и, когато за трети път е поел напразно този огромен риск, Щауфенберг се подготвя за нов опит – който ще е последен, казва той на своите другари по разговор, събрани в дома му във Ванзее в Берлин на 16 юли. Това ще стане по време на следващото му посещение във „Вълчата бърлога“, на съвещанието, планирано за 20 юли.

III

СЛЕД ДВУЧАСОВ ПОЛЕТ от Берлин Щауфенберг и неговият адютант, лейтенант Вернер фон Хефтен, се приземяват в Растенбург в 10,15 ч. на 20 юли. Щауфенберг е закаран веднага във „Вълчата бърлога“, която е на 6 километра от летището. Хефтен придружава генерал-майор Щиф, който е летял със същия

самолет, до щаба на Върховното командване на сухопътните сили, за да се върне по-късно в щаба на фюрера. Към 11,30 ч. Щауфенберг участва в предварително съвещание, което се ръководи от Кайтел и продължава 45 минути. Не остава много време: заради посещението на Мусолини, който ще пристигне следобед, съвещанието с Хитлер ще трябва да се проведе половин час по-рано от обичайното, в 12,30 ч.

Веднага след като съвещанието с Кайтел завършва, Щауфенберг пита дали може да се освежи и да смени ризата си. Денят е горещ и молбата му не прави впечатление; налага се обаче да бърза. В коридора се среща с Хефтен, който носи чантата с бомбата. Веднага щом влизат в тоалетната, започват припряно да поставят взривателите със забавено действие в двата експлозива, които носят със себе си, и наместват устройствата, всяко с тегло около килограм, в чантата на Щауфенберг. Той задейства първия експлозив. Бомбата може да избухне по всяко време след петнайсет минути, като се има предвид горещото и задушно време, и ще експлодира най-много след половин час. Отвън Кайтел започва да губи търпение. Точно в този момент се обажда генерал Ерих Фелгибел, началник на комуникациите във Върховното командване на Вермахта и участник в заговора, който има важната задача да блокира съобщенията от и до щаба на фюрера след атентата. Адютантът на Кайтел, майор Ернст Йон фон Фрайенд, поема обаждането. Фелгибел иска да говори с Щауфенберг и моли той да му върне обаждането. Няма време за това. Фрайенд изпраща фелдфебел Вернер Фогел да предаде на Щауфенберг съобщението на Фелгибел и да го подкани да побърза. Фогел заварва Щауфенберг и Хефтен заети с някакъв предмет. Когато казва на Щауфенберг да побърза, той отвърща рязко, че идва. Фрайенд се провиква, че трябва да дойде веднага. Фогел изчаква край отворената врата. Щауфенберг затваря припряно чантата си. Няма възможност да задейства второто устройство, което двамата с Хефтен са донесли. Хефтен го напъхва в собствената си чанта заедно с някакви документи. Моментът е решаващ. Ако второто устройство, дори без да бъде задействано, беше сложено в чантата на Щауфенберг заедно с първото, то щеше да бъде детонирано от експлозията и да усили ефекта ѝ повече от два пъти. В такъв случай е почти сигурно, че никой не би оцелял.

Съвещанието, което се провежда, както обикновено, в дървената казарма зад високата ограда на строго охранявания вътрешен периметър на „Вълчата бърлога“, вече е започнало, когато въвеждат Щауфенберг в помещението. Хитлер, седнал от дългата страна на масата най-близо до вратата, с лице към прозорците, слуша генерал-майор Хойзингер, началник на оперативния отдел в квартирата на Генералния щаб, който описва бързо влошаващото се положение на Източния фронт. Хитлер разсеяно се ръкува с Щауфенберг, когато Кайтел го представя, и се връща към доклада на Хойзингер. Щауфенберг е помолил да му дадат място колкото може по-близо до фюрера. Удобно извинение за това е увреденият му слух, както и необходимостта да държи подръка книгата си, за

да докладва за създаването на няколко нови дивизии за запасната армия, които да помогнат за спирането на съветския пробив към Полша и Източна Прусия. Намират му място отъясно на Хитлер, близо до ъгъла на масата. Фрайенд, който е внесъл чантата на Щауфенберг в стаята, я оставя под масата, срещу дебелия ѝ десен крак.

Веднага след като влиза в стаята, Щауфенберг намира повод да излезе. Това не привлича особено внимание. По време на ежедневните съвещания постоянно влизат и излизат хора. Редовно се случва някой да отговори на важно телефонно обаждане или да бъде повикан някъде. Щауфенберг оставя кепето и колана си, за да създаде впечатлението, че ще се върне. Щом излиза от стаята, той моли Фрайенд да го свърже по телефона за разговора, който е трябвало да проведе с генерал Фелгибел. Веднага щом Фрайенд се връща на съвещанието, Щауфенберг затваря и се отправя бързешком към постройката на адютантите от Вермахта, където се среща с Хефтен и Фелгибел. Там е и лейтенант Лудолф Герхард Зандер, свързочен офицер в отдела на Фелгибел. Отсъствието на Щауфенберг от съвещанието междувременно е направило впечатление; той е трябвало да предостави определена информация за представянето на Хойзингер. В този момент обаче никой не помисля нещо лошо. В сградата на адютантите Щауфенберг и Хефтен припряно организират идването на колата, която е уговорено да ги закара на летището. В това време чуват оглушителна експлозия откъм казармите. Фелгибел поглежда сепнато Щауфенберг. Той свива рамене. Зандер не изглежда изненадан. Около комплекса постоянно се случва диви животни да попаднат на мини, отбелязва той. Часът е около 13 без 15.

Щауфенберг и Хефтен тръгват за летището с колата, управлявана от шофьор, като бързат, доколкото е възможно, без да предизвикат подозрение. Още не е била вдигната тревога, когато Щауфенберг се измъква с блъфиране от охраната на портала във вътрешната зона. По-трудно е да напуснат външния периметър. Вече е обявена тревога. Налага се да телефонира на един офицер, ротмистър (капитан от кавалерията) Леонхард фон Мьолендорф, който го познава и има готовност да разреши преминаването му. Оттам потеглят с пълна скорост към летището. По пътя Хефтен изхвърля пакета с втория експлозив. Колата ги оставя на стотина метра от самолета, който ги очаква, и веднага тръгва обратно. Към 13,15 ч. вече летят към Берлин, абсолютно убедени, че Хитлер е мъртъв.

Хитлер стои наведен над тежката дъбова маса, опрян на лакът и подпрял брадичката си с ръка, и разглежда позициите на въздушното разузнаване на картата, когато бомбата избухва – с внезапен проблясък на синьо-жълт пламък и оглушителен взрив. Експлозията избива прозорци и врати. Издигат се плътни кълба дим. Парчета стъкло и дърво се разхвърчават във всички посоки, посипва се дъжд от хартия и други отломки. Пострадалата постройка пламва на няколко места. За известно време се възцарява хаос. В момента на експлозията в бараката, където е съвещанието, е имало двама и четири души. Някои са съборени на пода

или запратени в другия край на стаята. Косите или дрехите на други горят. Чуват се викове за помощ. Сред дима и отломките наоколо се мяркат силуети на хора, които залитат, частично ослепени, със спукани тъпанчета, и отчаяно се опитват да се измъкнат от развалините. Онези, които са имали по-малко късмет, лежат сред останките, някои са смъртно ранени. От всички в казармената постройка само Кайтел и Хитлер нямат мозъчно сътресение; и само Кайтел не е със спукани тъпанчета.

Забележително е, че Хитлер оцелява и е пострадал само повърхностно. След първоначалния шок от експлозията той установява, че е цял и в състояние да се движи. После си пробива път през останките към вратата, като се тупа вървешком, за да потуши пламъците по панталоните си и да загаси опърлената си коса на тила. Сблъсква се с Кайтел, който го прегръща разплакан и с възгласи: „Мой Фюрер, вие сте жив, вие сте жив!“; му помага да излезе от сградата. Униформената куртка на Хитлер е скъсана, черните му панталони и дългите долни гащи под тях са раздрани на парцали. Той обаче може да върви без затруднение. Веднага се връща в бункера си. Спешно е повикан д-р Морел. Хитлер едва може да вдигне дясната си ръка, която е подута и болезнена; има и подутини и охлузвания по лявата ръка, изгаряния и мехури по ръцете и краката (в които са се забили и множество дребни отломки) и порезни рани по челото. Това обаче, заедно със спуканите тъпанчета, са най-тежките му наранявания. Когато камериерът му Линге се втурва при него, изпаднал в паника, Хитлер е спокоен и казва с мрачна усмивка: „Линге, някой се опита да ме убие.“ Белов, адютантът на Хитлер от Луфтвафе, запазва достатъчно самообладание въпреки сътресението и разкъсванията по лицето, причинени от парчета стъкло, за да изтича до свързочния център, където изисква да бъдат блокирани всички съобщения освен тези, които идват от Хитлер, Кайтел и Йодл. В същото време нарежда да повикат Химлер и Гьоринг в бункера на Хитлер. После той самият отива там. Хитлер седи в кабинета си с изписано на лицето облекчение, готов да покаже – с нотка на гордост, както изглежда – разкъсаните си дрехи. Вниманието му веднага се насочва към въпроса кой е извършил опита за атентат. Според Белов той отхвърлил предположенията (които явно е приел първоначално), че бомбата е била заложена от работници на организация „Тот“, които са пребивавали временно в щаба на фюрера, за да довършат работите по укрепване на комплекса срещу въздушни атаки. Към този момент подозренията са се насочили без колебание към липсващия Щауфенберг. Издирването на Щауфенберг и разследването на атентата започва около 14 ч., макар още никой да не разбира, че това е било и сигналът за общо въстание срещу режима. Гневът на Хитлер срещу армейското ръководство, на което не се е доверявал никога, расте с всяка минута. Той е готов да въздаде страшно възмездие на онези, които според него забиват нож в гърба на Райха в кризисен час.

IV

ЩАУФЕНБЕРГ ПО ТОВА време приближава Берлин. Заговорниците в столицата очакват тревожно връщането му или вест за него, без да се решават на действие, все още несигурни какво да правят с операция „Валкирия“. Съобщението, което Фелгибел е успял да предаде още преди Щауфенберг да излети от Растенбург, не е толкова ясно, колкото мисли той. Случило се е нещо ужасно; фюрерът е още жив. Това е всичко. Няма подробности. Неясно остава дали бомбата е избухнала, дали Щауфенберг не е бил възпрепятстван (както няколко дни по-рано) да извърши покушението, дали не е бил арестуван, дали е още жив дори. Откъслечните съобщения, които идват по-късно, казват, че нещо със сигурност се е случило във „Вълчата бърлога“, но че Хитлер е оцелял. Трябва ли „Валкирия“ все пак да започне? Не са били съставени планове за такъв непредвиден случай – да извършат преврат, ако Хитлер е още жив. А без да е потвърдена новината за смъртта на Хитлер, Фром в позицията си на командващ на запасната армия със сигурност няма да одобри преврата. Олбрихт заключава, че ако предприемат действия, преди да са чули сигурни новини, ще навлекат беда на всички участници. Губи се решаващо време. Междувременно се е оказало, че съобщенията от „Вълчата бърлога“ са могли да бъдат блокирани само временно. Малко след 16 ч. на същия ден, преди да предприемат каквото и да е за сваляне на властта, връзките са напълно възстановени.

Щауфенберг се връща в Берлин между 14,45 и 15,15 ч. Няма кола, която да го посрещне. Шофьорът му го чака на летище „Рангсдорф“. Самолетът на Щауфенберг обаче се е приземил на „Темпелхоф“ (или може би друго берлинско летище – тази подробност не е напълно изяснена) и се налага той да телефонира нетърпеливо за кола, която да закара него и Хефтен на „Бендлерщрасе“. Това допълнително забавя нещата. Щауфенберг стига до щаба на заговора, където напрежението се е изострило до краен предел, едва в 16,30 ч. Хефтен междувременно е телефонирал от летището на „Бендлерщрасе“. Той съобщава – нещо, което заговорниците чуват за пръв път, – че Хитлер е мъртъв. Щауфенберг повтаря същото, когато двамата с Хефтен пристигат на „Бендлерщрасе“. Стоял е с генерал Фелгибел близо до казармената постройка, казва той, и е видял с очите си как дотичват екипи за първа помощ и пристигат линейки. Никой не може да е оцелял след подобна експлозия, е неговото заключение. Колкото и убедително да звучат думите му за онези, които имат силно желание да повярват в тях, генерал-полковник Фром, фигура от решаващо значение, има други сведения. Той е разговарял с Кайтел около 16 ч. и е научил от него, че фюрерът е само леко ранен. Освен това Кайтел е попитал къде междувременно може да е полковник Щауфенберг.

Фром директно отхвърля искането на Олбрихт да подпише заповедта за „Валкирия“. Само че докато Олбрихт се върне в стаята си, за да съобщи за отказа на Фром, неговият нетърпелив началник-щаб полковник Мерц фон Квирнхайм, при-

ятел на Щауфенберг и отдавна свързан тясно със заговора, вече е пристъпил към действие, изпращайки телеграма до регионалните военни командвания, която започва с думите: „Фюрерът, Адолф Хитлер, е мъртъв.“ Когато Фром се опитва да арестува Мерц, Щауфенберг го информира, че всъщност е обратното – той самият, Фром, е под арест.

По това време на „Бендлерщрасе“ са започнали да се събират някои от най-важните конспиратори, с които е била установена връзка. Там е Бек, който вече съобщава, че е поел контрол над държавата; новият главнокомандващ на армията е фелдмаршал Ервин фон Вицлебен, бивш главнокомандващ на войските във Франция. Определеният за наследник на Фром след преврата генерал-полковник Хьопнер, позорно уволнен от Хитлер в началото на 1942 г. със забрана да носи повече униформа, пристига около 16,30 ч. с цивилни дрехи и куфар. Вътре е униформата му, която той облича за още един път тази вечер.

Сцените, които се разиграват на „Бендлерщрасе“, стават все по-хаотични. Устройването на заговор за преврат в полицейска държава едва ли е проста работа. При все това, дори при съществуващите обстоятелства, организацията има силен привкус на дилетантство. Твърде много въпроси остават неуточнени. Твърде малко внимание е обърнато на дребни, но важни детайли, що се отнася до планирането във времето, координацията и не на последно място – комуникациите. Не е направено нищо за взривяването на свързочния център в щаба на фюрера или за трайно то му изваждане от строя по друг начин. Не са предприети стъпки за установяване на контрол върху радиостанциите в Берлин и други градове. Пучистите не излизат с обръщение по радиото. Не са арестувани ръководителите на партията и СС. Забравен е главният пропагандист, самият Гьобелс. Твърде много от заговорниците участват в издаването и изпълнението на заповеди. Има голяма несигурност и твърде много колебания. Всичко е било поставено в зависимост от убийството на Хитлер. Просто са приели за даденост, че ако Щауфенберг успее да взриви бомбата си, Хитлер ще умре. Веднъж щом това условие е поставено под въпрос, а след това опровергано, рехавата тъкан на плана за държавен преврат се разплита бързо. Решаващо при липсата на сигурни сведения за кончината на Хитлер е наличието на твърде много лоялни към режима лица и твърде много колебаещи се, които имат твърде много за губене, ако преминат на страната на заговорниците.

Въпреки сърцатите изявления на Щауфенберг за смъртта на Хитлер потискащата за конспираторите новина за оцеляването на фюрера набира сила. С напредването на вечерта за бунтовниците става все по-очевидно, че техният преврат е влязъл окончателно в задънена улица.

В щаба на фюрера скоро става ясно, че опитът за атентат е бил сигнал за военното и политическо въстание срещу режима. Следобед Хитлер предава на Химлер командването на запасната армия. Кайтел пък информира военните окръзи, че е било извършено покушение срещу фюрера, но той е оживял, и че в никакъв случай не бива да се подчиняват на заповеди, които идват от заговорниците. Лоялисти се

намират даже на „Бендлерщрасе“, седалището на бунта. Свързочният офицер там, също по заповед на Кайтел, до вечерта започва да предава съобщението, че заповедите, които получава от заговорниците (чието отчаяние в това време нараства все повече), са невалидни. Аджутантите на Фром междувременно успяват да разпространят в сградата новината, че Хитлер е още жив, и да съберат група офицери, готови да се изправят срещу заговорниците, които вече губят бързо и без това ограничениата и колеблива подкрепа за делото си на „Бендлерщрасе“ и другаде. Докато първоначално някои армейски части са подкрепили преврата, това одобрение бързо се стопява, след като новината за оцеляването на Хитлер се потвърждава.

Такъв е случаят и в Париж. Командващият на войските там генерал Карл Хайнрих фон Щюлнагел и неговите подчинени офицери са подкрепили категорично бунтовниците. Върховният главнокомандващ на запад обаче, фелдмаршал Фон Клуге, изпада в нерешителност както винаги. Бек напразно се обажда от Берлин в опит да го убеди да се присъедини към въстанието. След като научава, че опитът за атентат се е провалил, Клуге парира заповедите на Щюлнагел да бъде арестуван целият състав на СС, СД и Гестапо в Париж, уволнява генерала, издава действията му на Кайтел и по-късно поздравява Хитлер, че е оцелял след предателското посегателство срещу живота му.

По това време събитията в Берлин са достигнали своята развръзка. Късно сутринта Гьобелс е домакин на събитие в Министерството на пропагандата – реч на Шпеер за ситуацията с въоръжаването на Германия, на която присъстват министри, изтъкнати държавни служители и индустриалци. След като закрива събраниято, Гьобелс отива в кабинета си с Валтер Функ и Алберт Шпеер, за да обсъдят мобилизирането на оставащите в страната ресурси. Разговорът им е прекъснат внезапно заради спешно обаждане от щаба на фюрера. Въпреки бързата блокада на съобщенията неговата гореща линия с щабквартирата очевидно работи. Обажда се началникът по печата Ото Дитрих, който съобщава на Гьобелс сензационната новина, че е извършено покушение срещу живота на Хитлер. Това става минути след избухването на експлозията. На този етап няма кой знае какви подробности, освен че Хитлер е жив. Гьобелс, на когото са казали, че отговорността за станалото вероятно е на работници от организация „Тот“, гневно упреква Шпеер заради очевидно твърде небрежните мерки за сигурност.

Министърът на пропагандата е необикновено тих и замислен по време на обяда. После, донякъде странно при дадените обстоятелства, той се оттегля за обичайната си следобедна почивка. Между 14 и 15 ч. го събужда началникът на неговата служба по печата Вилфрид фон Овен, който току-що е приел обаждане от Хайнц Лоренц, заместник на Дитрих. Лоренц е продиктувал кратък текст – съставен, както е казал, лично от Хитлер, – който да бъде незабавно излъчен по радиото. Лаконичните му формулировки не допадат на Гьобелс, който отбелязва, че да се предаде спешно съобщението не е толкова важно, колкото да се оформи подходящо за публичното му разпространение. Той дава указания да подготвят

коментар, обработен по съответния начин. На този етап пропагандният министър явно няма представа за сериозността на ситуацията – че са замесени офицери от армията и че е започнало въстание. Той смята, че някакъв пропуск в сигурността е позволил на ненадеждни работници от „Тот“ да извършат някакво нападение. Казали са му, че Хитлер е жив. Не му е известно нищо друго. Дори с тези уговорки обаче, поведението му си остава странно след пристигането на новината и по-късно следобед, когато се посвещава на обичайните си дела и протака необичайно дълго излъчването на съобщението въпреки спешното искане на фюрера. Може би е решил, че всяка непосредствена заплаха от кризата е отминала и че е по-добре да изчака да получи повече информация, преди да даде комунике за пресата. По-вероятно е, че не е бил сигурен как ще се развият събитията и е поискал да се застрахова.

Най-накрая след този продължителен интервал идват още новини от „Вълчатa бърлога“, които слагат край на бездействието му. Той се обажда на Шпеер и му казва да зареже всичко и да тръгне бързо към резиденцията му, близо до Бранденбургската врата. Там казва на Шпеер, че по информация, която е получил от щаба на фюрера, в целия Райх се извършва пълномощабен военен преврат. Шпеер веднага предлага на Гьобелс подкрепата си за всеки опит да бъде разбито и потушено въстанието. Минутите по-късно вижда по улиците навън въоръжени войски, които обкръжават зданието. Това се случва рано вечерта, около 18,30 ч. Гьобелс хвърля един поглед и изчезва в спалнята си, където мушва в джоба си кутийка с цианидни хапчета – „за всеки случай“. Тревожи го фактът, че не е успял да открие Химлер. Може би райхсфюрерът на СС е попаднал в ръцете на превратаджиите? Може би дори стои зад преврата? Подозренията се трупат едно след друго. Елиминирането на толкова важна фигура като Гьобелс би трябвало да е сред приоритетите на заговорниците. Удивително е, че никой не е помислил дори да прекъсне телефона му. Това, както и фактът, че водачите на бунта не са излъчили прокламация по радиото, убеждава министъра на пропагандата, че не всичко е загубено, макар и да чува обезпокоителни съобщения за движение на войски в Берлин.

Батальонът, който охранява дома на Гьобелс, е под командването на трийсет и две годишния по онова време майор Ото Ернст Ремер – фанатично предан последовател на Хитлер, който първоначално е повярвал на измислицата на заговорниците, че потушават въстание на групи от недоволни в СС и партията, насочено срещу фюрера. Когато неговият началник, генерал-майор Паул фон Хазе, му запovedва да вземе участие в отцепването на правителствените сгради, Ремер се подчинява безпрекословно. Скоро обаче започва да подозира, че това, което е чул най-напред, не е истина; че всъщност подпомага не потушаването на бунт на партийни и есесовски ръководители срещу Хитлер, а военен преврат срещу режима, дело на метежни офицери. Така се случва, че същия следобед пред батальона на Ремер е изнесъл лекция лейтенант Ханс Хаген, който от името на пропагандното министерство изпълнява задачата да насажда нацистките принципи сред войската. Ха-

ген използва случайното си познанство с Ремер, за да противодейства на заговора против Хитлер. Той склонява Гьобелс да говори направо с Ремер, да му обясни убедително какво се случва в действителност и да го спечели на тяхна страна. След това Хаген издирва Ремер, посява в ума му семената на съмнението за действията, в които участва, и го убеждава да пренебрегне заповедите на своя началник Хазе и да се срещне с Гьобелс. На този етап Ремер още не е сигурен дали Гьобелс не е част от вътрешния опит за преврат срещу Хитлер. Ако сгреша, това може да му струва главата. Все пак след известно колебание той приема да се срещне с министъра на пропагандата.

Гьобелс му напомня за неговата клетва към фюрера. Ремер изразява своята преданост към Хитлер и партията, но отбелязва, че фюрерът е мъртъв. „Фюрерът е жив! – отвърща Гьобелс. – Говорих с него само преди няколко минути.“ Все още несигурен, Ремер явно се двоуми. Гьобелс му предлага да говори лично с Хитлер. Часът е около седем следобед. Обаждането до „Вълчата бърлога“ е осъществено минути по-късно. Хитлер пита Ремер дали познава гласа му. Ремер, застанал вдървено в стойка „мирно“, дава утвърдителен отговор. „Чувате ли ме? И така, жив съм! Опитът не успя – стигат до него думите на Хитлер. – Една малка клика амбициозни офицери искаше да ме отстрани. Ние обаче заловихме саботьорите, които стоят начело. Бързо ще се разправим с тези вредители. Възлагам ви задачата да възстановите незабавно спокойствието и сигурността в столицата на Райха, ако е необходимо, със сила. Вие сте под моето лично командване за тази цел, докато райхсфюрерът на СС пристигне в столицата на Райха!“ Ремер не се нуждае от повече убеждаване. Всичко, което успява да чуе присъстващият в стаята Шпеер, е: „*Jawohl!*, мой Фюрер... *Jawohl*, както заповядате, мой Фюрер.“ Ремер е поставен на мястото на Хазе като отговорник за сигурността в Берлин. Той ще следва всички указания на Гьобелс.

Ремер урежда Гьобелс да произнесе реч пред неговите войници. Около 20,30 ч. Гьобелс застава пред охранителния батальон в градината на своята резиденция и бързо привлича хората на своя страна. Приблизително два часа по-рано той е излъчил по радиото комюнике, в което се съобщава на слушателите, че е имало нападение срещу Хитлер, но че фюрерът е получил незначителни наранявания, приел е Мусолини същия следобед и вече се е върнал отново към работата си. За онези, които още се колебаят, новината за оцеляването на Хитлер е решаваща. Между 20 и 21 ч. кордонът около района на правителствените сгради е вдигнат. Охранителният батальон вече е нужен за други задачи: да унищожи заговорниците в техния щаб на „Бендлершрасе“. Кулминацията на заговора е преминала. Съдбата на участниците в него е неизбежна.

¹ „Тъй вярно“ (нем.).

V

НЯКОИ СЕ ОПИТВАТ да се измъкнат още преди комуникето на Гьобелс да разпространи новината, че Хитлер е оцелял. С напредването на вечерта групата заговорници в „Бендлерблок“, сградата на Върховното командване на Вермахта, са единственото, което е останало от бунта. Батальонът на Ремер обкръжава сградата на „Бендлершрасе“. Лоялни на режима танкови части напредват към центъра на Берлин. Командирите на войската вече не са готови да слушат заповедите на метежниците. Дори в самия „Бендлерблок“ старшите офицери отказват да приемат заповеди от конспираторите, напомняйки им за дадената на Хитлер клетва, която след излъчената новина за оцеляването на Хитлер е още в сила.

Група щабни офицери, недоволни от все по-неубедителните обяснения на Олбрихт за случващото се, естествено, са загрижени да спасят кожата си, след като е станало ясно, че каузата е изгубена, независимо какви чувства изпитват към Хитлер. Те започват да се бунтуват. Малко след 21 ч. се връщат въоръжени в стаята на Олбрихт. Докато техният говорител, подполковник Франц Хербер, говори с Олбрихт, в коридора се разнасят изстрели, един от които улучва Щауфенберг в рамото. Суматохата продължава съвсем кратко. Хербер и хората му влизат със сила в кабинета на Фром, където са се събрали и генерал-полковник Хьопнер (когото заговорниците са избрали за командващ на запасната армия), Мерц, Бек, Хефтен и раненият Щауфенберг. Хербер настоява да говори с Фром; казват му, че той е още в апартамента си (където е задържан под стража от следобед). Един от непокорните офицери веднага се отправя натам, пуснат е вътре и съобщава на Фром какво се е случило. Пазачът пред вратата на Фром вече е изчезнал. Освободен, Фром се връща в кабинета си, за да се изправи срещу превратаджиите. Около 22 ч. неговата масивна фигура се появява на вратата на кабинета му. Той хвърля презрителен поглед към крайно обезсърчените водачи на бунта. „И така, господа – заявява той, – сега ще постъпя с вас така, както вие постъпихте с мен този следобед.“

Как са постъпили заговорниците с Фром? Заключили са го в стаята му и са му донесли сандвичи и вино. Фром не е толкова простосърдечен. Той има да си спасява главата – или поне така смята. Казва на бунтовниците, че са арестувани, и иска от тях да му предадат всичките си оръжия. Бек моли да задържи своето „за частна употреба“. Фром му нарежда да го използва веднага. Бек казва, че в този момент си спомня за някогашните дни. Фром го подканва да приключва с това. Бек насочва пистолета към главата си, но изстрелът само одрасква слепоочието му. Фром дава на останалите няколко минути, ако желаят да напишат прощални писма. Хьопнер се възползва от тази възможност, седнал на бюрото на Олбрихт; така постъпва и самият Олбрихт. Междувременно Бек, който още не се е съвзел от леката рана в главата си, се съпротивлява на опитите да му отнемат пистолета и настоява да му

разрешат още един изстрел. Дори този път обаче успява само да си нанесе тежка рана в главата. Докато Бек се гърчи на пода, Фром излиза от стаята, за да установи, че един отряд от охранителния батальон е влязъл в двора на „Бендлерблок“. Той знае също, че Химлер, новоназначеният командващ на запасната армия, е на път за Берлин. Няма време за губене. Фром се връща в стаята си след пет минути и съобщава, че е организиран военен съд в името на фюрера. Мерц, Олбрихт, Хефтен и „този полковник, чието име няма да споменавам повече“, са били осъдени на смърт. „Вземете няколко души и изпълнете тази присъда в двора веднага“ – заповядва той на офицера, който стои до него. Щауфенберг се опитва да поеме върху себе си цялата отговорност, като заявява, че останалите просто са изпълнявали неговите нареждания. Фром не казва нищо. Четиримата мъже са изведени навън за екзекуцията, докато Хьопнер – първоначално определен също за екзекуция, но временно пощаден след разговор на четири очи с Фром – е задържан като пленник. Хвърляйки поглед към умиращия Бек, Фром заповядва на един от офицерите да го довърши. Бившият началник на Генералния щаб е замъкнат безцеремонно в съседната стая и убит с един изстрел.

Осъдените мъже слизат бързо по стълбите под конвой и излизат на двора, където вече ги чака отряд за разстрел от десет души, взети от охранителния батальон. Сякаш за да усилят зловещия изглед на сцената, шофьорите на паркираните в двора коли са получили нареждане да насочат фаровете към малката купчина пясък близо до вратата, през която излизат Щауфенберг и другите заговорници. Без никакви официалности изкарват Олбрихт на купчината пясък и го разстрелват веднага. Следващият, когото извеждат, е Щауфенберг. В момента, когато войниците откриват огън, Хефтен се хвърля пред Щауфенберг и умира преди него. Напразен жест. Щауфенберг веднага е избутан отново на купчината пясък. Докато се разнасят изстрелите, той се провиква: „Да живее свята Германия!“ Секунди по-късно идва ред на последния от четиримата, Мерц фон Квирнхайм. Фром веднага изпраща телеграма, с която съобщава за кървавото потушаване на опита за преврат и екзекуцията на подстрекателите. След това произнася пламенна реч пред събраните в задния двор, в която приписва забележителното спасение на Хитлер на намесата на Провидението. Завършва със „Зиг Хайл“ към фюрера, повторено три пъти.

Докато натоварват в камион телата на екзекутираните мъже заедно с трупа на Бек, който е бил смъкнат по стълбите в двора, за да бъдат погребани (на следващия ден Химлер ще нареди да ги ексхумират и изгорят), останалите заговорници в „Бендлерблок“ също са арестувани. Това се случва около половин час след полунощ.

Като се изключат последните остатъци от бунта в Париж, Прага и Виена и ужасните и неизбежни репресии, които ще последват, това е краят на последния опит за сваляне на Хитлер и неговия режим отвътре.

VI

ЧАСОВЕ ПРЕДИ ТОВА на този съдбоносен 20 юли 1944 г., малко след като се е върнал в бункера си след експлозията, Хитлер е отхвърлил идеята да отмени планираното посещение на Дучето, насрочено за 14,30 ч. същия следобед, но отложено с половин час заради закъснението, с което пристига влакът на Мусолини. Това ще се окаже последната от седемнайсетте срещи на двамата диктатори. Тя е със сигурност най-странната. Почти нищо в спокойния вид на Хитлер не издава, че току-що е избягнал покушение срещу живота си. Той се здрависва с Мусолини с лявата си ръка, тъй като му е трудно да повдигне ранената си десница. Разказва на потресения Дуче какво се е случило и го завежда до срутената дървена барака, където е станала експлозията. Сред зловещия декор на опустошението, придружаван само от преводача Паул Шмит, Хитлер описва на своя колега диктатор къде е стоял, облегнат с дясната си ръка на масата, изучавайки картата, когато е избухнала бомбата. Показва му опърлената коса на тила си. Хитлер сяда на един преобърнат сандък. Шмит намира сред руините сравнително запазена табуретка за Мусолини. Двамата диктатори замълчават за няколко секунди. Тогава Хитлер казва тихо: „Когато премислям всичко отново... От моето удивително спасение, след като други присъстващи в стаята бяха сериозно ранени, стигам до заключението... че нищо няма да ми се случи.“ По-убеден бил от всякога, добавя той, че му е съдено да доведе тяхната обща кауза до победен край. Същата тема, за спасяването му от Провидението, се повтаря в обръщението на Хитлер, предавано по всички радиостанции след полунощ. Той казва, че говори пред германския народ по две причини: за да могат да чуят гласа му и да знаят, че е невредим и се чувства добре; и за да им разкаже за едно престъпление без аналог в германската история. „Една малка клика от амбициозни, безскрупулни и в същото време престъпни, глупави офицери е замислила заговор да ме елиминира и в същото време да унищожи заедно с мен на практика и ръководния щаб на германските въоръжени сили.“ Той оприличава това на удара с нож в гърба от 1918 г. Този път обаче „малобройната шайка криминални елементи“ ще бъде „безмилостно унищожена“. На три места в речта си той нарича своето оцеляване „знак на Провидението, че трябва да продължа своята работа, и затова аз ще я продължа“.

Всъщност, както се случва твърде често в живота, спасило го е не Провидението, а късметът: дяволският късмет.